

ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ (КФО) УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячена особливостям відтворення англійських компаративних фразеологізмів (КФО) українською мовою. Розглядаються питання образності, семантики КФО, фразеологічні та нефразеологічні засоби перекладу.

Ключові слова: еквівалент, засоби перекладу, калькування, компаративні фразеологізми, образ, порівняння, стратегії перекладу.

Article deals with translation of English comparative phraseologisms into Ukrainian, the issues of imagery, semantics of comparative phraseological units, phraseological and non-phraseological ways of translation.

Key words: comparative phraseologisms, equivalent, image, loan translation, strategies of translation, ways of translation.

Компаративні фразеологізми (надалі КФО) вважають одним із засобів пізнання світу, мовною конструкцією, що реалізує пізнавальний акт, важливим елементом мовної картини світу та засобом створення нових знань і формування концептуальної картини світу у свідомості людини.

Компаративні фразеологізми становлять об'єкт вивчення зарубіжних і вітчизняних науковців. Описання компонентної структури компаративних фразеологічних одиниць і їх семантики, синтаксичної ролі у реченні висвітлені у дисертаційних дослідженнях К. Krohn, Ch. Ferdinando, S. Glucksberg, A. Naciscione, S. Fiedler. У східноєвропейській традиції вивченню КФО присвячені роботи (з англійської фразеології) – Н.М. Амосової, О.В. Куніна, Н.М. Сидякової; б) (німецької фразеології) – К. І. Мізіна; (з української фразеології) – Я. А. Барана; (з російської фразеології) – М. Ф. Алефіренка.

Актуальним є питання перекладу КФО. У дисертаційних дослідженнях І. А. Бородянського та Р. П. Зорівчак, присвячених питанням перекладу фразеології, згадуються і КФО у якості ілюстративного матеріалу.

Мета статті – розглянути особливості відтворення англійських компаративних фразеологізмів українською мовою.

Об'єктом дослідження є англійські компаративні фразеологізми. Предмет дослідження – особливості відтворення компаративних фразеологізмів фразеологічними та нефразеологічними засобами перекладу.

Компаративні фразеологізми виникають у мові тому, що є потреба у передачі додаткової інформації порівнянно з інформацією, яка передається першими окремими компонентами порівнянь. Порівняння предметів / явищ об'єктивного світу за якими-небудь параметрами передбачає ототожнення / прирівнювання за цими параметрами досить різних за своєю природою понять, у результаті чого отримуємо "суміщене бачення двох картин". Під образністю розуміється здатність ФО як мовних знаків викликати в реципієнта певне візуальне уявлення, ґрунтуючись на чуттєвому сприйнятті.

Саме образність містить національно-культурний компонент плану змісту стійких зворотів. Фразеологічний образ сприяє формуванню експресивності, емоційності, оцінності та виразності фразеологізмів. Він є основною частиною конотативного макрокомпонента фразеологічного значення, що визначає та домінує. Образи порівнянь не

лише відображають світобачення, але й пов'язані зі світорозумінням, адже вони – результат людського співвиміру властивостей, характерних для неї, з властивостями, що їй не притаманні, й носії яких сприймаються як еталони певних людських якостей.

Перекладацький підхід у вивченні компаративних фразеологічних одиниць в англійській та українській мовах дає змогу порівняти компонентний склад фразеологізмів, знайти найбільш оптимальні варіанти передачі фразеологічної одиниці, а отже, і зіставити шляхи образного осмислення світу, породженого особливостями народної свідомості.

На основі відібраних і проаналізованих нами КФО з лексикографічних джерел і творів англійської художньої літератури ми можемо констатувати про два основних види перекладу порівняльних зворотів – фразеологічний і нефразеологічний.

Фразеологічні засоби відтворення ФО полягають у перекладі повними і частковими еквівалентами. Еквівалент застосовується, якщо немає компонентів національно-специфічних реалій чи символів. Про повну еквівалентність мова може йти лише тоді, коли КФО перекладу адекватна КФО оригіналу у смислі образності та форми вираження. Тобто, ці відповідники збігаються у значенні, образності, лексичному складі, граматичній структурі і стилістичній спрямованості: 'Here comes the mare,' said Joe, 'ringing like a peal of bells! –

– А ось в конячку чути, – сказав Джо, – видзвонює, мов тими балабончиками!

Old Barley might be *as old as the hills* ... – Старий Барлі міг собі бути *старим як світ*...

Часто існує кілька варіантів перекладу одного і того самого фразеологізму. Певною мірою вони відрізняються смисловими чи стилістичними відтінками. Вибір кожного із варіантів залежить від контексту й головним чином від індивідуальності перекладача.

Проілюструємо варіанти перекладу КФО, розглянувши два переклади твору Льюїса Керролла "Alice in Wonderland" [4; 5] (див. Таб.1.)

Таблиця 1.

КФО	пер. Г. Бушиної	пер. В. Корнієнка
1. to go away like the wind	помчати, <u>мов</u> вітер	помчати, <u>як</u> вітер
2. to go out altogether, like a candle	<u>розтанути зовсім</u> , як свічка	<u>зійти нанівець</u> , як свічка
3. as wet as ever	мокрісінька, <u>як і раніш</u>	мокра <u>як хлющ</u>
4. like a sky-rocket	мов <u>ракета</u>	<u>як повітряний змій</u>

У першому випадку обидва перекладачі використовують узуальне значення КФО. Різняться порівняльні сполучники. У другому порівнянні перекладачі по-різному передають перший компонент звороту, зберігаючи образ свічки. КФО *as wet as ever* Г. Бушина перекладає дослівно із застосуванням зменшувального суфікса для посилення експресії висловлювання, з огляду на ситуацію вжитку. В. Корнієнко використовує узуальний український еквівалент, створюючи образність і зберігаючи феномен порівняння у компаративній конструкції. У випадку з КФО *like a sky-rocket* образність оригіналу збережено у перекладі Г. Бушиної; В. Корнієнко змінює образ ракети на летючого змія.

Наявність фразеологічних еквівалентів зумовлена денотативною теорією перекладу, що спирається на беззаперечний факт того, що у процесі спілкування люди обмінюються думками (інформацією) про якісь матеріальні чи нематеріальні явища реальної дійсності, єдиної для всього людства.

Щодо фразеології, спільної для української й англійської мов, то кількісно вона незначна за певних причин: а) мови належать до різних лінгвальних груп, які далеко розійшлися у плані граматичної будови, лексичного складу; б) в історичному розвитку кожна з мов зазнала неоднакових позамовних впливів; в) англійська й українська мови є дистантними

[3], тобто носіїв цих мов не об'єднує ні білінгвізм, ні безпосередні контакти: упродовж історії основні маси носіїв цих мов не перебували між собою у територіальній близькості, а культурно-політичні й економічні зв'язки між ними не були безпосередніми, тому ці мови не могли прямо впливати один на одного.

Чисельні фразеологізовані порівняння побудовані на образі, який є асоціативною, а іноді й екстралінгвальною, етнографічною лакуною [3] для українців. Але якщо у фразеологічному фонді англійської мови є порівняння з таким же предметно-логічним значенням, хоча і заснованим на іншому образі, перекладачі використовують його. Заміна образу оригіналу його еквівалентом у перекладі належить до доволі поширеного виду трансформацій образності літературного твору.

Безеквівалентний переклад застосовується до КФО оригіналу, котрі не мають готових, усталених еквівалентів фразеологічного рівня у мові-рецепторі. Поняття безеквівалентна фразеологія і безеквівалентна лексика, на думку Р. П. Зорівчак, дуже відносно, повністю залежить від особливостей фразеологічного фонду мови-рецептора. В англійській мові є значна кількість ФО, адекватна передача яких представляє особливі складнощі через повну відсутність відповідних еквівалентів у мові перекладу. Для перекладача це представляє найбільшу складність, адже потребує не тільки навичок і знань, але й великої обережності, щоб не допустити буквалізму. Як правило, для перекладу безеквівалентних КФО застосовують калькування й описовий переклад.

До калькування перекладачі вдаються, коли КФО містить у своєму складі асоціативну лакуну, але зауважує дослідниця [3] "не лакуну денотативну". Під час калькування процес перекладу здійснюється без порушення граматичних, семантичних, стилістичних особливостей у мові перекладу. Калькування застосовують у тому випадку, якщо образність створеного еквівалента у мові перекладу легко сприймається читачем.

Створені калькуванням образні еквіваленти дають можливість зберегти у мові перекладу живий образ англійського фразеологізму. Створення еквівалента шляхом калькування можна здійснити за допомогою дослівного перекладу без посилань і з посиланнями (примітками). У деяких випадках зміст контексту доповнюється етимологією того чи іншого фразеологізму. У таких перекладах зазвичай дають примітку.

After this memorable event, I went to the hatter's, and the bootmaker's, and the hosier's, and felt rather like Mother Hubbard's dog whose outfit required the services of so many trades. – Після цієї достопам'ятної події я побував у капелюшника, у шевця, у торгівця білизною, почувавши себе, наче той собака матінки Габард, одяганку якому виготовляло так багато майстрів. (Матінка Габард – персонаж відомих англійських дитячих віршиків; у різних майстрів скуповувала одяг для свого собаки).

У випадках, коли в українській мові немає еквівалентів для передачі образності ФО, доводиться звертатися до необразного перекладу фразеологізму ("пояснювальний" переклад).

Even when I was taken to have a new suit of clothes, the tailor had orders to make them *like a kind of Reformatory*, and on no account to let me have the free use of my limbs. – Навіть коли мені замовляли новий костюм, кравцеві наказували шити його *неодмінно в обтяжку*, щоб він муляв мені з усіх боків.

'Oh!' said Mr. Jagers, turning to the man, who was pulling a lock of hair in the middle of his forehead, *like the Bull in Cock Robin* pulling at the bell-rope; 'your man comes on this afternoon. – Ага, – зауважив містер Джегерс, переводячи погляд на відвідувача, що смикав себе за чубчик на лобі, *немов той бичок з дитячої пісеньки* за мотузку дзвоника.

Основна особливість ФО – лаконічність і мальовничість. За описового перекладу доводиться жертвувати цими якостями, проте, як і калькування, описовий переклад, передбачає створення нового оригінального перекладу.

Наведені приклади показують, що передача авторських фразеологізмів у мові перекладу може викликати певні труднощі. Для адекватної передачі того чи іншого оновлення важливо врахувати не тільки особливості переносного вживання фразеологізму і характер

стилістичного прийому, але і мовленнєву характеристику персонажа, так само, як і фразеологічний контекст і його стилістичний малюнок.

До останнього часу у перекладознавстві провідне місце належало лінгвістичним теоріям перекладу, в яких домінує традиційне уявлення про те, що головну роль у перекладі відіграють мови. Завдання перекладача зводилося до максимально точної передачі тексту оригіналу мовою перекладу в його повному обсязі. Відповідно дослідники в галузі перекладознавства визначали переклад, як процес перетворення тексту мовою оригіналу в текст мовою перекладу. При цьому окремі слова перекладу далеко не завжди відповідають окремим словам оригінального тексту, тоді як зміст, почуття і стиль автора повинні бути передані перекладачем з абсолютною чи ж максимальною точністю. Так, Л.С. Бархударов зазначає, що "при перекладі неминучі втрати, тобто має місце неповна передача значень". У цей час такий підхід до перекладу є найбільш розповсюдженим: повна тотожність цілого при відсутності подібності між окремими його елементами. Спростовує усталене поняття перекладу як передачі змісту засобами іншої мови, тобто заміни мови і В. Д. Радчук. Учений стверджує, що основною метою перекладу є не заміна мови, а збереження мови, тобто порозуміння. "Інакше кажучи, не заміна етнокоду на етнокод, а віднайдення мовної спільності, прорив бар'єрів у суспільній свідомості, доступ до способів мислення і вираження, поширення думок і образів у властивій, органічній для них формі" [7]. Згідно положенню герменевтичного закону В. фон Гумбольдта й О. О. Потебні, "розуміння іншого відбувається на підставі розуміння самого себе, позаяк люди мають спільну психічну природу й закони духовної діяльності: "Людина розуміє іншу людину не таким чином, що насправді передає їй знаки предметів, а таким чином, що торкається тієї самої ланки ланцюга чуттєвих уявлень і понять, торкається тієї самої клавіші свого духовного інструмента" [6, с. 112].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Уровни языковой иерархии и перевод / Л. С. Бархударов // Тетради переводчика. – М., 1969. – № 6. – С. 8-9
2. Діккенс Ч. Великі сподівання / Чарлз Діккенс; [пер. з англ. Р. Доценка]. – Харків: Фоліо, 2003. – 476 с.
3. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вища школа, 1983. – 174 с.
4. Керрол Л. Аліса в країні чудес / Льюїс Керрол; [пер. з англ. В. Корнієнка]. – К.: "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА", 2001.
5. Керрол Л. Аліса в країні чудес / Льюїс Керрол // [пер. з англ. Г. Бушиної]. – К.: – Радянський письменник, 1960. – 245 с.
6. Потебня А. А. Естетика и поэтика / А. А. Потебня. – М.: Искусство, 1976. – 614 с.
7. Радчук В.Д. Протей чи Янус / Віталій Дмитрович Радчук // Всесвіт, 2004. – № 7-8. – 168-177 с.
8. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland / L. Carroll. – London: MacMillan and Co., Limited, 1911. – 130 p.
9. Dickens Ch. Great Expectations / Charles Dickens. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gutenberg.org/files/1400/1400-h/1400-h.htm>